

Kontra Miklós – Bakró-Nagy Marianne (szerk.)

A nyelvészetről – egyes szám első személyben II.

Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2009. 223 p.

A sikeres külföldi minták alapján készült szintén sikeres első kötetet 18 év után követi a második, a Nyelvtudományi Intézet után most a Szegedi Egyetem gondozásában, kicsit kisebb terjedelemben (az első 270 lapos volt) és lényegesen kevesebb „hőssel” (30 után 21, akik közül eggyel, Décsy Gyulával gyarapszik az elhúnytak akkori, nem rövid listája). Az írásos interjúk kiinduló szövege ebben az esetben is a következő hat kérdés volt: 1. Mitől nyelvész a nyelvész? Vannak-e olyan egyéniségjegyek, amelyek a nyelvészt jellemzik? 2. Ön hogyan vált nyelvesszé? Nyelvesszé válásában volt-e valakinek, valaminek döntő hatása? 3. Mely intézményekben talált kedvező körülményeket nyelvészeti kutatásaihoz? 4. Hogyan alakultak ki és hogyan változtak nyelvészeti nézetei? 5. A nagy egyéniségek milyen szerepet játszottak pályáján, a tudományterület alakításában? 6. Véleménye szerint milyen irányzatok hatottak, hatnak a magyar nyelvészetre? A válaszközből összeállt kötet szerkesztési elvei azonosak maradtak

Hadd kapaszkodjak rögtön ezekbe az elvekbe (éspedig nem azért, hogy „a rossz hírrel kezdjem”): tudatosan nem avatkoztak bele a szerkesztők sem a válaszok tartalmába, sem formájába, de nem biztos, hogy jól tették – sok a göcsörtös, suta megfogalmazás (például „ich Roman”), a fésületlen, szinte szóbeli stílusú válasz, az öncélú nyelvi bravúroskodás (szintakta, szemanta), sőt a helyesírási hiba (főleg az „örök slágerek”, a *mint* előtti vessző és a *hogya* egybeírása és különírása). Az is nyilvánvaló, hogy a megkérdezettekre volt bízva, mekkora terjedelemre tartanak igényt életük és munkásságuk bemutatásához (legalább három válasz aránytalanul – és néha szükségtelenül – hosszúnak tűnik). Új-

donság ebben a második kötetben, hogy már nemcsak névmutató, hanem tárgymutató is van.

Az ilyen kötetek ismertetésének-értékelésének hagyományos és természetes nehézségei miatt, és mert a dolgom csupán annyi, hogy az Olvasók figyelmébe ajánljam a kötetet, megelégszem azzal, hogy a végén majd felsorolom – ahogy a kötetben is, betűrendben – a megkérdezett nyelvészeket, most pedig kiválasztok néhány olyan megfogalmazást, fölmerült kérdést, problémát, melyet én magam fontosnak tartok – függetlenül attól, hogy a válasszal egyetérték-e, egyetért-e az Olvasó. Azt hiszem, jobban teszi mind a recenzens, mind az olvasó, ha a „Miért van benne? Miért nincs benne?” és hasonló kérdések helyett a kötet apropóján és az immár többtucatnyi megkérdezett nyelvész miatt akár statisztikai általánosításra is feljogosítva (különösen, ha a Bolla-féle „zöld könyvecskék”, majd két vastag kötet* anyagát is felhasználjuk, amire nagyon kollegiálisan maguk a szerkesztők is felhívják a figyelmet) általánosabb kérdésekkel szembesül. Igen érdekes és tanulságos életutakkal találkozunk az ember ebben a kötetben is, de a tulajdonképeni cél egy fajta összkép. A tanulságok és a közös ügyeinken való elgondolkodás talán segíti az életkoruk és érdemeik alapján most még meg nem kérdezetteket, a pályájukat még csak most kezdő vagy megválasztani akarókat, hogy majdan a maguk szakmai életéről – önmaguknak és a köznek – számot adva kevesebb keserűség hallatsszon a válaszközből, mint amennyi ebben a kötetben itt-ott megjelenik.

Szubjektív válaszokat vártak a szerkesztők, ami természetes, és a válaszok azok is lettek, még ha eltérő mértékben is. Sok olvasó, mindenekelőtt az idősebbek, nyilván meg is állapítják időnként, hogy az emberi emlékezet csal (néha nagyokat is...). Mivel névvel vállalják véleményüket a megkérdezett-

* Lásd erről Terts István recenzióját a *Modern Nyelvtudomány* 2007/2–3. számában, pp. 106–111.

tek, ezt tudomásul is kell venni (de a tanulságot azért szabad, sőt érdemes levonni minden potenciális megkérdéztetnek és visszaemlékezőnek!). Viszont: szükségtelenül egyoldalú, bántó, vagdalkozó megfogalmazások fordulnak elő nem is egy szövegben (konkrét példát inkább nem említek, úgysis szembeötlőek), melyek igazságtartalmát néha egy pillanat alatt megcáfolja az, ha a szerző által bizonyítékul idézett szöveget kézbe veszi az ember. Nem mondjuk a generatív vagy általában a modern nyelvészet néha igencsak sommás elítélését tartalmazó interjúrészletekre gondolok, hanem a kifejezetten személyeskedőkre.

Ha már szóba került a modern nyelvészet ügye. A legnagyobb bajnak azt tartom – nem a kötettel kapcsolatban –, hogy úgy látszik: a magyarországi nyelvészetben annyi egyetértés sem alakult ki az elmúlt évtizedekben, hogy ne divathóbortként tekintsenek páran a nekik nem tetsző irányzatokra. Az más kérdés, hogy a „magam egyik irányzathoz sem csatlakoztam”-szerű megfogalmazások (akár csupán tényként szerepelnek, akár egy kis büszkeséget is kiérezni vél belőlük az olvasó), szintén nem arról tanúskodnak, hogy a tudomány természetéről hiteles és meggyőző kép alakult volna ki a magyar nyelvészekben. Nagy kár, hogy néhányan, úgy látszik, el sem tudják képzelni, hogy az elvibb, elméletibb kérdések közös és türelmes megbeszélést kíván(án)ak, nem pedig „poénkodást”. És természetesen nem „unisono”-t. Az egészségtelen egyhangúságnak az egészséges ellentéte a viták megléte. Kampányok vannak inkább és a politika aktualitása miatti akciók (bár a nyelvművelés vagy az idegen szavak kapcsán folyó, már Kosztolányit is apropónak használó „viták” politikai felhangját nehéz volna tagadni, és főleg a konstruktivitás szándékát észlelni (ahogy egy – nem a magyarországi helyzet kapcsán – megfogalmazott „bon mot” tartja: „Akkor lesz haladás a nyelvtudományban, ha nem egymás tyúkszemén, hanem vállán igyekszünk majd állni”).

Még egy „neuralgikusnak” nevezhető pont. A nyelvészeti hagyományról van szó. Amilyen (már a többes szám első személyel kifejezetten) önkritikus és higgadt megfogalmazások szerepelnek Péntek János, Sebestyén Árpád és Szépe György tollából a gyakori újrafelfedezésről és „a nyelvészet türelmes történetéről”, olyan gúnyos, sőt kaján megfogalmazások is vannak – mintha (hogy a közkeletű publicisztikai megfogalmazással éljek) a partner nem is kolléga, hanem ellenfél, sőt ellenség volna... Pedig – kényszerűen – úgysis van éppen elég durva politikai és emberi baj jó néhány hazai és határon túli nyelvész életútjában! Még valami. Ismerem és nagyra becsülöm Békés Vera és Havas Ferenc könyveit a marrizmusról (*A hiányzó paradigma*. Debrecen: Latin Betűk, 1999., illetve *A marrizmus-szindróma. Sztálinizmus és nyelvtudomány*. Budapest: Tinta, 2002). Annak alapján, ahogyan ebben a két kötetben sokaknál megjelenik a magyarországi marrizmus élménye, azt kell megállapítania az olvasónak, hogy az aktuálpolitikán és a természetes személyes vonatkozásokon túl – ahogy mondani szokták – még mindig „nincs igazából kibeszélve” ez a korszak. Lehet, hogy egy alaposabb és tudatosan a tudomány és nem a tudósok személye felől haladó megközelítés, amennyiben ez lehetséges, árnyaltabb képet festetne még az érintettekkel is, hát még azokkal, akiket (az egykori német kancellár Helmut Kohl megfogalmazásával) „a későn születettség kegyelme” megkímélt a valamelyik oldalon való érintettség kényszerétől, és akik ennek folytán talán elvibb tanulságokat is várnak.

Ugyanúgy, ahogy az első kötetben, itt is sokszor szerepelnek a nagy iskolák, a jól felszerelt könyvtárak (nem kevés célzással arra, hogy ebben a tekintetben nagy bajok vannak, márpedig a modern technika sem pótolhatja a könyvtárakat), a nagy egyéniségek és a tudományos iskolák. Mint aki magam is „vidéki” egyetemen kezdtem a pályámat és – igaz, egy másikon – folytatom ma is, érzékeny vagyok a tekintetben, mennyire tudnak ezek

műhelyé válni. Bár vannak jó példák is a kötetben, azért szomorúsággal tölt el például egy sikeres vidéki kollégától azt olvasni, hogy három (egy másik vidéki városi és két budapesti) műhelyben hosszú évekig végzett plusz munkája mellett „paradicsomi” állapotot csupán egy nyugati egyetemen (főleg annak könyvtárában) töltött három hónap jelentett neki. Könyvek mindenütt vannak, ha nem is egyforma gazdagságban – ahogy saját egyetemét és tanszékét a több ott töltött évtized ellenére még csak meg sem említi...? (Mi lesz, ha valóban bekövetkezik a – Bologna után – második és szintén elkerülhetetlennek kikiáltott szerkezeti átalakítás, az egyetemek kutatóvá és „simává” történő felosztása – az utóbbiakból talán már a paradicsom igénye is el fog tűnni, nemcsak realitása?) Vagy egy másik válaszból, mely egy a Nyelvtudományi Intézetben tartott olvasószemináriumról úgy beszél, mintha egyedi volna – lehet persze, hogy az is, de akkor ez nagyon szomorú mind a potenciális vezetőkre, mind pedig a résztvevőkre nézve.

Ahogy terveztem, további szemlézés helyett befejezésül csak felsorolom a II. kötetben megkérdezettek, az egész kötetet, helyesebben mindkét kötetet az Olvasó elgondolkodtató és kritikus figyelmébe ajánlva (remélve, hogy nemcsak egyéni olvasókról lesz szó, hanem „illetékesekről” is): Bánréti Zoltán, Békési Imre, Csúcs Sándor, †Décsy Gyula, Fodor István, Kara György, Kassai Ilona, Keresztes László, Keszler Borbála, Kiss Jenő, Kiss Sándor, Klaudy Kinga, Kocsány Piroska, Máta Mária, Nyomárkay István, Péntek János, Sebestyén Árpád, Szende Tamás, Szépe György, Varga László.

*

Bár tudom, hogy ez „nem a reklám helye”, legalább a kötet egyik szerkesztőjének „személyes érintettsége” miatt hadd hívjam fel az Olvasók figyelmét arra, hogy a Harro Stammerjohann szerkesztésében (és természetesen egy sor szerkesztőtárs közreműködésével) megjelent *Lexicon Grammaticorum 2.*

kiadásában az elsőhöz képest tetemesen bővült a szereplő magyar (vagy a magyar nyelvészethez kötődő) nyelvészek köre, ami első sorban a válogatás nagyobbik részét végző Kontra Miklós érdeme, valamint természetesen a szócikkek nagyrészt magyar szerzőié. Most már ilyen hosszú a lista: Antal László, Austerlitz Róbert, Bárczi Géza, Fabricius-Kovács Ferenc, Farkas Gyula, Fokos-Fuchs Dávid, Gáldi László, Garvin Pál, Gombocz Zoltán, Gyarmathi Sámuel, Hadrovics László, Hajdú Péter, Hetzron Róbert, Hutterer Miklós, Károly Sándor, Kempelen Farkas, Kniezsa István, Laziczius Gyula, Ligeti Lajos, Lotz János, Melich János, Mollay Károly, Németh Gyula, Ország László, Pais Dezső, Papp Ferenc, Sajnovics János, Szabó T. Attila, Tamás Lajos, Szemerényi Oszwald, Telegdi Zsigmond, Ullmann István. Aki akar, elgondolkodhat azon, hogy a nyelvész-interjúkban és vallomásokban való aránylag jó ellátottságunk mellett milyen „műfajokban” volna még érdemes továbblépnünk. (A kötet adatai: *Lexicon grammaticorum*. Second Edition, Revised and Enlarged. *A Bio-Bibliographical Companion to the History of Linguistics*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2009.)

Terts István

Vágó Irén (szerk.)

Fókuszban a nyelvtanulás

Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2007. 179 p.

Magyarországon folyamatosan erősödik az a társadalmi elvárás, hogy az iskola biztos alapokat nyújtó, használható és továbbfejleszhető idegennyelv-tudással lássa el a diákokat. A rendszer sok szereplője jelentős összegeket fordít arra, hogy minél korábban, minél tovább és minél nagyobb óraszámban tanulhassanak idegen nyelvet a tanulók. De vajon milyenek nyelvoktatásunk feltételei és mennyire lehetünk elégedettek hatékonysá-